

ג. התנאים לאימות הנביא

ותתאמת נבואת הנביא במה שאומר: כשיטען אדם שנתנבא כמו שביארנו, והיה ראוי לה⁸, כלומר שיהיה מבעלי החכמה והיראה, פרוש, משכיל, כליל המידות הטובות, לפי הכלל שאצלנו (שבת צב,א): "אין הנבואה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר". ופרטים רבים בעניין הזה שאי אפשר עתה לכלול אותם, והדיבור בהם והראיות על כל אחד מהן במקראות מכתבי הקדש ומדברי חכמים ועוד, יהיה זה ספר בפני עצמו, ואולי יעזור ה' עליו עם מה שראוי לצרף לעניין הזה⁹. אם היה הגון לה כפי שצריך ואמר שנתנבא, נאמר לו: הבטיחנו הבטחות והודיעינו הודעות ממה שהודיעך ה', והוא אומר. אם נתקיימו כל¹⁰ הבטחותיו - ידענו אמיתת נבואתו. ואם כיזב במשהו מדבריו, אפילו בקטנים שבהם - אז נדע שהוא שקר. ובחינה זו מפורשת בתורה, שנאמר (דברים יח, כא-כב): "וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה' ? אשר ידבר הנביא בשם ה' ולא יהיה הדבר ולא יבא - הוא הדבר אשר לא דברו ה', בידון דברו הנביא וכו'".

ד. גדר חזקת נביא

וגם אם נתקיימו דבריו בהבטחה או שתיים - לא תתאמת בזה נבואתו בהחלט, אבל תהיה נבואתו אצלנו תלויה (=בספק), עד שתמשך אמיתת כל אשר ידבר בשם ה' פעם אחרי פעם. ולפיכך נאמר בשמואל, כאשר נתפרסם ונתאמת שכל מה שהוא אומר מתקיים (ש"א ג,ב): "וידע כל ישראל מִדֵּן וְעַד בָּאָר שָׁבַע כִּי נֶאֱמַן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא לַה'".

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 8 העמק דבר לדברים יח, טו: "נביא מקרבך - כמו שכתב הרמב"ם בהל' יסה"ת, שלא ע"פ אות ומופת לבר נודע כי הוא נביא, אלא שידועין שראוי לכך ע"פ חכמתו הרחבה ופרישתו ומעשיו, שנתעלה על בני גילו. וכל זה אי אפשר לדעת על בוריו אלא כשהוא מקרבך".
- 9 כמו בהקדמה לחלק כך גם כאן התכוון הרמב"ם לכתוב ספר בענייני הנבואה, אך כפי שראינו בהקדמה למו"נ הוא החליט לגנוז שאיפה זו ולכלול חלק מהמטרות במו"נ.
- 10 כפי שיבואר בהמשך, הרמב"ם סובר שהבדיקה של הנביא היא בידיעת העתידות ולא בעשיית נסים, וכיוון שיש מגידי עתידות בעלי חוש שישי היכולים לפעמים לקלוע בידיעת העתיד, נזקק הרמב"ם לומר שעיקר החילוק בין הנביא לבין הקוסמים הוא שהנביאים מדייקים בידיעת העתידות לחלוטין ואילו הקוסמים מדייקים חלקית. בהצבת אמירת העתידות כקריטריון הבדיקה הכניס הרמב"ם את עצמו לדוחק הזה שהנביא נזקק לדייק במאת האחוזים, שאם לא כן לא נוכל לאמת את נבואתו. אולם כפי שיבואר לקמן, יש מקרים שגם עתידות של הנביא אינן חייבות להתקיים, ועל כן יצטרך הרמב"ם לחלק חילוקים כדי להעמיד את שיטתו, כדלקמן.

מסלול 1: יום ג, כג אייר	מסלול 3: יום ה, כב אייר
מסלול 2: יום ד, כג אייר	מסלול 4: יום א, כג אייר

ה. באילו עניינים בודקים את הנביא

ובכל ענייניהם היו שואלים את הנביאים¹¹. ואילו לא היו שואלים את הנביאים בכל

הערות - ילמד ענוים דרכו

11 אף שמדובר בנביא ה' ואולי אין זה ראוי שיהפוך ל"מודיעין", אפשר זאת הקב"ה מפאת שתי סיבות: כדי שלא ילכו לעובדי עבודה זרה, וכדי שיוכלו לאמת שהנביא נביא ה' ושאינו נופל מכל דבריו ארצה.

וכן שיטת הרמב"ן לדברים יח, יב-יג, שהנביא בא להחליף את המעוננים והקוסמים בתפקיד ידיעת העתידות (וכ"כ הרמב"ן לשמות יח, טו). אלא שבניגוד לרמב"ם, שהחילוק בין הנביא לקוסמים הוא באחוזי ההצלחה כדלקמן, לדעת הרמב"ן אותם בעלי כוחות עושים זאת על ידי כוחות טומאה, וכיוון שעם ישראל מיוחדים רק לה' - נתן להם נביא, כדי שישתעבדו רק לשמים. וזה עניין "תמים תהיה עם ה'" - היינו שלם באמונה רק בו ולא בשום כוח רוחני אחר. אם כן, נראה שהמטרה של דרישת הנביא בענייני רפואה ופרנסה, לדעת הרמב"ן, היא לעורר את האמונה בה' בעניינים אלו, שלא ידרוש ברופאים וישען על הטבע והמקרה או על עבודה זרה. הרי ששאלה בנביא בענייני השעה מביאה לעבודת ה' - והיא התכלית.

הנצי"ב הקשה על דברי הרמב"ם הללו מהפסוק "תמים תהיה עם ה' אלוהיך", שביאר אותו כרש"י, שעניינו שלא נחפש אחר העתידות ונלך עמו בתמימות. הוא טען שאין ראייה משאול, כי הנער אמר על שמואל: "אולי יגיד לנו". לדבריו, אין תפקיד הנביא אלא לשאלות של כלל ישראל ורק בעניינים של פיקוח נפש. וז"ל: "לפי דברינו במשמעות 'תמים תהיה' - לילך בטח בתום, ואם כן מה זו תמימות שנחקר מן הנביא עתידות? אבל יש לדעת דאע"ג דבהליכות האדם בעולמו של עצמו יש להיות תמים עם ה' ולא לחקור עתידות, וכמאמר בלעם 'כי לא נחש ביעקב', מכל מקום בזמן מלחמה ואין עצה ברורה והרי הוא סכנת נפשות יש לחקור ולדעת... ובזה מתפרש הפסוקים: 'כי הגויים האלה וגו'' - על כן מצוי בתוכם מעוננים וקוסמים לדברים הכרחיים וממילא הורגלו בכך גם לדבר שאין ההכרח לדעת, וכל יחיד הולך למעונן וקוסם. אבל 'אתה לא כן נתן' וגו' - בדבר שמוכרח לכלל ישראל הלא יש נביא שיושב במקום המלך או סנהדרין, אבל יחיד לא ידע ממנו כי אם במקרה שרצה הקב"ה להודיע את הנביא דבר אותו אדם, כמו עניין האתונות של שאול. אבל לא כל מה שרוצה היחיד לדעת ידע על ידי הנביא, שהרי אפילו על משה רבינו אמרו במדבר טז דשליחא דב"ד ליכא משום לישנא בישא. מדידע משה מדבר דתן ואבירם, ואי דליכא משום לישנא בישא - מגא ידע משה? מכל שכן שארי נביאים! וגם על שמואל שהיה ידוע לנביא בישראל אמר הנער לשאול: 'אולי יגיד לנו'. ובפירושו המשניות להרמב"ם בהקדמה כתב בזה"ל: 'ולא היה מתחדש אצלם שלא היו שואלים לנביא. ולולי היה מנהגם לשאול לנביא לא בא שאול לשמואל בעד אבידה כו' - ולא זכיתי להבין, ואדרבה משם מבואר להפך". ויש לי להביא עוד שתי ראיות מאלישע: אחת - מהשונמית שלא ידע שה' המית את בנה עד שבאה וסיפרה, ואחרת - גחזי שלקח את הכסף מנעמן, ואילו ידע שהנביא רואה תמיד גם עניינים פרטיים לא היה לוקח ומשקר לו. ואף שניתן להשיב, פשט הדברים מורה כדברי הנצי"ב.

גם הרש"ר הירש בפסוק מדקדק מהמילים "אליו תשמעון" שמהן מוכח שהנביא לא בא להחליף את תפקיד המעוננים בידיעת העתידות אלא מטרתו לצוות עלינו מה שה' רוצה שנעשה: "תכלית הנביאים איננה למלא בישראל את מקום המעוננים והקוסמים של הגויים, שהרי עצם הצורך בתכלית זו כבר נשלל במאמר 'תמים תהיה עם ה' אלוהיך'. חיינו, כל מעשינו ומחדלינו, כבר הוסדרו במלואם על ידי התורה ועל ידי המורים והשופטים שנקבעו בידי ה'. הנביא לא נשלח כדי ששאל ממנו עצה על מעשינו או כדי שנבקש ממנו גילוי נסתרות; הוא לא בא לספק את רצון האדם להשיג ידיעה שנמנעה ממנו; ה' לא שלח את נביאו כדי ששמע מפיו מה שאנחנו רוצים לדעת, אלא הנביא נשלח

מסלול 1: יום ג, כג אייר מסלול 3: יום ה, כב אייר
מסלול 2: יום ד, כג אייר מסלול 4: יום א, כג אייר

ענייניהם, לא היה הולך שאול לשאול את שמואל על אבדה שאבדה לו בתחילה. וכלי ספק שהדבר כך, לפי שה' העמיד לנו את הנביאים לכל משאלותינו במקום החוזים בכוכבים והמנחשים והמעוננים¹², נשאל אותם בכל עניינינו, הכללים והפרטיים ויודיעונו תשובות צודקות על פי ה', כמו שמודיעים אותם הקוסמים דברים שפעמים מתקיימים ופעמים אינם מתקיימים. וזהו מאמר הכתוב (דברים יח, יד-טו): "כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מַעֲנָנִים וְאֶל קְסָמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נִתֵּן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ, נְבִיא מִקֶּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי", ומפני כך היו קוראים לנביא "רואה" לפי שרואה העתידות לפני היותם, כמו שנאמר (ש"א ט, ט): "כִּי לְנְבִיא הַיּוֹם יִקְרָא לְפָנָיו הַרְאָה".

ו. ההבדל בין מגידי העתידות לנביא

ושמא יחשוב אדם ויאמר: והאם בהתקיים הגדת העתידות תתקיים הנבואה לטועניה, אם היה הדבר כך, הרי המנחשים והחוזים בכוכבים ובעלי הכוחות הנפשיים¹³ - כולם היו יכולים לטעון שהם נביאים! שהרי אנו רואים אותם בתמידות מגידים עתידות.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- כדי לומר לנו את מה שה' רוצה שנדענו. הנביא איננו שלוחנו אלא הוא שליח ה', ולא נאמר בפסוק שלנו 'אותו תשאלון' אלא אליו תשמעון. ה' משתמש בנביא לצורך הגשמת מטרותיו בנו".
- 12 לשון הכתובים בדברים יח, ט-טו: "כִּי אַתָּה בָּא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבַת הַגּוֹיִם הֵהֱם. לֹא יִמְצָא בָּךְ מַעֲבִיר בְּנוּ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קֶסֶם קְסָמִים מְעוֹנָן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף. וְחָבַר חֶבֶר וְשָׂאֵל אוֹב וְיִדְעֵנִי וְדָרַשׁ אֶל הַמָּתִים. כִּי תוֹעֲבַת ה' כָּל עֲשֵׂה אֵלֶּה וּבְגִלְלַת תוֹעֲבַת הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפְּנֵיךָ. תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ. כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל מַעֲנָנִים וְאֶל קְסָמִים יִשְׁמְעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נִתֵּן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ. נְבִיא מִקֶּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כְּמִנִּי יִקָּם לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמְעוּן".
- 13 הרמב"ם במו"ב ב, לו הסביר כיצד יש אנשים שיש להם כוחות נפש לדעת עתידות: "כאשר השפע השכלי הזה שופע על הכוח המדבר (=השכלי) בלבד, ודבר ממנו אינו שופע על הכוח המדמה, אם בשל מיעוט הדבר השופע, ואם בשל פגם בכוח המדמה מטבע הבריאה, אין הכוח המדמה יכול לקבל את שפע השכל - זאת היא קבוצת החכמים בעלי-העיון. וכאשר השפע הזה הוא על שני הכוחות גם יחד, כוונתי למדבר ולמדמה והכוח המדמה הוא כשיא שלמותו מטבע-בריאתו - הרי זאת קבוצת הנביאים. כאשר השפע הוא על הכוח המדמה לבדו, ואי-ספיקתו של הכוח המדבר היא מטבע הבריאה או בשל מיעוט התרגול, הרי זאת קבוצת מנהיגי המדינות, מחוקקי החוקים, מגידי העתידות, המנחשים ובעלי חלומות האמת, וכן אלה העושים נפלאות בתחבולות מוזרות ומלאכות נסתרות. עם שאינם חכמים - הם כולם מן הקבוצה השלישית הזאת.
- ראוי שתדע אל נכון שלכמה מאנשי הקבוצה השלישית הזאת קורים דמיונות מופלאים, חלומות ותמהונות במצב יקיצה מעין מראה הנבואה עד שהם חושבים עצמם נביאים. הם מתפעלים מאוד מאותם דמיונות שהם משיגים וחושבים שבאו להם חוכמות לא בהוראה. הם גורמים לבלבולים גדולים בעניינים עיוניים גדולים. הדברים האמיתיים מתבלבלים להם בדברים הדמיוניים בלבול מופלא. כל זאת בשל עוצמת הכוח המדמה וחולשת הכוח המדבר, או מכיוון שאין בהם כוח מדבר כלל, כוונתי שאין הוא יוצא לפעל".

הנה זה, חי ה', עניין גדול וראוי שנבארנו כדי שיתברר ההבדל בין דבר הנביא על פי ה' ודברי בעלי הכוחות.

ואומר, שהמנחשים והחוזים ככוכבים והמכשפים וכל אנשי אותו הסוג מגידי עתידות, אבל מקצתם מתקיימים ומקצתם מכזבים בהחלט. וזה דבר שאנו רואים אותו תמיד, ומודים בו גם אנשי אותו הסוג ולא יכחישוהו. ואולם יתרונם זה על זה ששקרי האחד פחותים משקרי זולתו. אבל שיצדק בכל הפרטים - הרי זה מוכחש, ואף בעלי הכוחות האלה אינם טוענים את זאת, אלא אם יאמר שהשנה תהיה בצורת ולא תוגשם כלל, ויהיו גשמייה מועטין. או שיאמר שמחר ירד גשם וירד למחרתו, וכדומה לזה. כל זה אם היה מומחה מאוד ומן המפורסמים שעליהם מסופר בספרים. וזהו ענין דבר ישעיה לבבל (ישעיהו מז, יג): "יעמדו נא וישיעף הכרי שמים החזים פכוככים מודעים לחדשים מאשר באו עליך", ואמרו חכמים (ב"ר פה, ב): "מאשר - ולא כל אשר". ואין כן הבטחות הנביא, אלא יצדקו עד סופם, ולא יפול מהם דבר לא קטן ולא גדול לעולמי עד בכל מה שמודיעים בשם ה'. ולכן אם נפל משהו מדבריו - ידענו ששקר דיבר. והוא מאמר הכתוב (מ"ב י, י): "פי לא יפל מדבר ה' ארצה". ועל זה רמז ירמיה בחולמים, שצדקו בחזיונותיהם, שהיו מודיעים מה שנראה להם בחלוםם כאילו הם דברי נבואה, מוכיחם ומבטל טענתם, אמר (ירמיהו כג, כח): "הנביא אשר אתו חלום יספר חלום ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת, מה לתבן את הבר נאם ה'?", וביארו חכמים עניין דבר זה, שהנבואה נקייה, לא יתערב בה שום שקר, כחיטה המנופה מן התבן, והחלומות ודומיהם מן ההשערות - מעורבים בשקר, כתבן שיש בו גרגרי חיטה. אמרו (ברכות נה, א): "כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים".

שאלות מנחות:

- ✦ אם התנאי הראשון להאמנת נביא הוא היותו תלמיד חכם וצדיק ופרוש, מדוע צריך לבדוק אותו בידיעת העתידות? הרי אם היה אומר לנו דבר מכוח חכמתו וצדיקותו לא היינו שומעים? האם היו צדיקים שהיו נביאי שקר?
- ✦ למי היה מחובר הנביא על פי הרמב"ם והרמב"ן, ולמי היה מחובר לפי הנצי"ב והרש"ד הירש (המופיעים בהערות)?
- ✦ איך דברי הרמב"ם האלה מסתדרים עם דבריו בהל' עבודה זרה¹⁴ שכל ענייני המעוננים

הערות - ילמד עניים דרכו

14 סוף פרק יא: "ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והם שהטעו בהן עובדי כוכבים הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהגו אחריהן, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר: 'כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל', ונאמר: 'כי הגויים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו ואתה לא כן וגו'". כל המאמין בדברים

מסלול 1: יום ג, כג אייר	מסלול 3: יום ה, כב אייר
מסלול 2: יום ד, כג אייר	מסלול 4: יום א, כג אייר

והקוסמים הם שקר והבל ואין בהם אמת?
 ✦ כשנביא נמצא בשלב שהוא רק "מוחזק" אך לא אומת פעמים רבות, באיזה עניין ניתן להשתמש בו?

הערות - ילמד ענויים דרכו

האלו וכיוצא בהן, ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן - אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה - אינם דברי חכמה אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן, ומפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים: 'תמים תהיה עם ה' אלוהיך'". תמים היינו שלם בחכמה. ועיין בדרשת "תורת ה' תמימה" הרמב"ן ובפירושו לדברים יח, יב שתקף את דברי הרמב"ם שאין בכוחות אלו אמת, שהרי ראה בעיניו שיש חכמות אלו והן פועלות. אולם ודאי שכוונת הרמב"ם שאין השימוש בהם מקרב את האדם לחכמת ה' ועבודתו, אלא גורם לאדם לטעות ולעבוד לכוחות נוספים מלבד לבורא. ועיין עוד באיגרת לחכמי מונטפסליר.

מסלול 1: יום ג, כג אייר	מסלול 3: יום ה, כב אייר
מסלול 2: יום ד, כג אייר	מסלול 4: יום א, כג אייר